

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (2.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készül, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részeit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.

Sz. A.

Apám kezdetben nem látta kilátástalannak a helyzetét a román postánál. Az első esztendőben semmi esetre sem. Hiszen az új államhatalomnak az ország nagymérvű területi növekedése miatt hosszú ideig még gondolnia sem lehetett arra, hogy a Monarchiától, illetve Magyarországtól örökölt nem román állami alkalmazottakat románokra cserélje – kellően fölkeszített saját, román anyanyelvű káderek hiányában. Ámbár e tervéről a kezdet kezdetétől fennen szóno-kolt öt-tíz jobboldali, nacionalista, sovinszta politikai alakulat és magyargyűlölettől lihegő politikus. A román kormányok már akkor azt kérték, majd követelték, hogy a szolgálatukba került, egykori magyar királyi állami alkalmazottak tegyék le az esküt az új román hatalomra, Nagy-Románia lojális szolgálatára. Aztán kezdjék el mihamarabb a román államnyelv elsajátítását, olyan szinten, hogy a fokozatosan bevezetett román nyelvű adminisztrációban

eligazodjanak. Akkor még, a húszas évek elején kevés nyoma volt a hivatalos román politikában a későbbi, nyíltan sovinszta-fasiszta kormányok követelésének, hogy nyelvtudástól függetlenül, csakis román etnikai származásúak maradhassanak az állam szolgálatában. Erre csak az 1929–1933 közötti gazdasági válság okozta nagy munkanélküliség idején került sor, mind fenyegetőben. Így próbálták ugyanis az alulról fölfelé törekvő, munka nélkül maradt román etnikai elemnek biztosítani a kenyeret, megadni az előbbre jutás lehetőségét, a többi nemzetiség terhére. (...)

Ma már szinte el sem képzelhető, mekkora ellenállásba ütközött ez a követelés. Oka az volt, hogy először is a trianoni békét még vagy nem írták alá, vagy ha már aláírták, a magyarság körében senki nem tartotta komolynak a dolgot. „Úgyis megváltozik ez a helyzet! Pár hét, pár hónap az egész, addig guggolva is ki lehet bírni!” – ez volt Erdélyben a magyarok és a magyar anyanyelvű zsidók általános meggyőződése. Valóságos politikai mozgalom indult a magyar nemzetiségű állami, városi, postai, vasúti alkalmazottak körében: „Esküt tenni árulás! A betolakodott román állami hatóságokra, a román

királyra semmiképp se tehet esküt tisztességes magyar ember!” Azt, hogy a Trianonban megvont új határok visszavonhatatlanok, véglegesek, jóformán senki sem hitte! Még a románok egy része sem. Ők főleg azért nem, mert a legsovinsztábbak szüntelenül azt harsogták, hogy „de la Nistru până la Tisa!”, (a Dnyesztertől a Tiszáig), hogy amit kaptak, az kevés, a Trianonban Magyarországnak hagyott Tiszántúl is a „történelmi Nagy-Románia” része.(...)

Háborgott mindenki, számon kérve a rögtön megszegett, demokratikus színezetű gyulafehérvári határozatokban rögzített nemzetiségi jogokat. Eközben senki nem gondolt arra, hogy Trianont nem Gyulafehérvárott „határozták el”, hanem abban a titkos, Románia és az antant között még 1916 augusztusában megkötött egyezményben, amelyben e területeket Romániának ígérték, ha az antant oldalán beavatkozik a háborúba. (...) Önérdkeiktől ösztökélve, sok partiumi, főleg bihari magyar már akár elfogadta volna „érvényesnek” a történelmi Erdély elcsatolását, ha „cserébe” jogtalanok tekintik a partiumi területek megszállását és bekebelezését. Tény, hogy az ún. történelmi Erdélytől nyugatra eső, és 1920-ban Romániához csatolt, kb. 100 kilométer szélességű területsávról még Trianonban is vitáztak, a döntés nem volt olyan egyhangú, mint Erdély esetében. (...) A mindvégig valamiféle csodában hívő magyar lakosság a Trianonban diktált béke hírére nagy izgalomba jött: „Nem nyugodhatunk bele, hogy ezután Romániához tartozzunk! Milyen címen és milyen jogon? Ha belenyugszunk, nincs Isten, aki ezen többé változtasson!” A realitások iránt érzékenyebbek – és a tehetősebbek – viszont nem hőbörögtek. Nem tápláltak illúziókat, de nem is próbáltak beilleszkedni az új helyzetbe. Hanem egyszerűen fogták magukat, összekapcsolható motyójukat, és áttelepültek, akkori közkeletű kifejezéssel: repatriáltak a Kis-Magyarországnak hagyott területekre. Apám viszont azon a nézeten volt, hogy a közös sorsot közösen vállalni kell. Az áttelepülőket a háború alatti lógósokhoz, vakbélműtétesekhez hasonlította. (...)

Születésemig öt év telt el az első világháború befejezése, illetve Erdélynek és Kelet-Magyarország egy részének Nagy-Romániához való „önkéntes egyesülése” óta. Öt év alatt az ötödik román kormány volt már funkcióban, amit az magyarázott, hogy a régi Kis-Romániából (Moldovából,

Munténiából, Olténiából) Nagy-Romániává való átalakulás kiélezte a hatalomért vívott belső pártküzdelmeket. A belső politikai és hatalmi versengés akkor az ókirályságbeli, „történelmi” román liberális és konzervatív párti politikusok és az egyesülést kiharcoló, erdélyi és bánági román nemzeti párti politikusok között volt a legélesebb. Ahogy támogatták egymást a háború előtt és alatt a „szent cél”, Nagy-Románia megteremtése érdekében, úgy rontottak egymásnak, személyeskedve, ellenfelüket sértegetve-mocskolva a háború „győztes” befejezése után.

Apám, akivel nyiladozó értelmű korom óta oly sokszor meghánytuk-vetettük a világ sorsát, már kezdetben komoly politikai éleslátásról tett tanúbizonyságot, amikor azt vélte, hogy az első világháborúban egyik oldalon sem találjuk az igazságot, amiért érdemes volt annyi millió embernek az életét áldoznia! Mindkét oldalon az erőszakos területszerzés, a befolyási övezetek kiterjesztése volt a cél. És a Párizs környéki békeszerződések – köztük a Magyarországot oly páratlanul sújtó trianoni – épp olyan igazságtalan nemzetiségi-területi megoszlást teremtettek Európának ezen a részén, mint amilyen a sokat bírált, háború előtti volt! Ha nem igazságtalanabbat és természetellenesebbet. Egyik betegséget nem lehet – illetve nem érdemes – egy másik betegséggel gyógyítani. Európa beteg maradt 1918–1920 után is. Csak mások feküdtek az ágyba, és változtak az „orvosok” – vélte apám. Mindez annyiban tartozik emlékező-

seim tárgykörébe, hogy nagymértékben meghatározta kisgyermekkorom, serdülőkorom, majd fiatal férfikorom jó néhány esztendejének a körülményeit, „világnézeti” – inkább úgy mondanám: az etnikai származásomból következő – látásmódot. Családunk érmelléki, Bihar megyének abból a keleti, nagyobbik feléből való, amelyik a trianoni békediktátum következtében Romániához került. De évtizedeken át magyarok maradtak az addig is teljesen vagy részben magyar lakosságú falvak, járások, városok, köztük szülővárosom, Nagyvárad is, a szétvágott régi Bihar vármegye Romániához csatolt részében. Formailag belenyugodtak az új helyzetükbe, kiegyeztek az egyelőre megváltoztathatatlanul tűnő hatalmi viszonyokkal, próbáltak hozzá igazodni, megkísérelték átvészelni az időt, míg „jön a változás”, az „igazságszolgáltatás”, de lélekben – kevés kivétellel – intranzigens irredentává, magyarán: engesztelhetetlen, területi revíziót óhajtó magyarrá váltak. (...) Az erdélyi magyarság elsőpró többsége a trianoni békeszerződés mielőbbi revíziójáért „imádkozott”, egy radikálisabb kisebbsége pedig tett is valamit, amire lehetősége volt. Eskü alatt állítom, hogy legalábbis abban a körben, amelyben én mozogtam, falusi és városi rokonságom, többségük fillérező-nyomorgó sorban élő szegény, vagy állásából nemzetisége miatt eltávolított, kenyértelen és megfélemlített magyar, valamint a váradi magyar középosztály és a még feljebb élők általam ismert gyermekei, magyar iskolatársaim, mint egy megszállott szekta tántoríthatatlan hívei, szurkoltak a trianoni békeszerződés revíziójáért, a Magyarországhoz való visszacsatolás ábrándjáért, függetlenül a magyarországi társadalmi-politikai helyzet alakulásától!

Lehet, hogy ha 1919 és a trianoni békeszerződés után a román államhatalmi politika bölcsebb, ha nem engedi szabadjára – megfélemlítés és erőszakos megszelídítés céljából – a román sovíniszta kilengések terrorlegényeinek ténykedéseit, az erdélyi magyarság gondolkodóbb része egy Masaryk típusú romániai demokrácia légkörében eljut a társadalmi-politikai összevetésig, és egy humánus romániai demokrácia, teljes és valós erdélyi nemzetiségi jogegyenlőség esetén Románia javára billen gondolkodásában a mérleg, szemben az állandó magyarországi heccelődések és szélsőséges nacionalista uszítás hözöngéseiével, valamint az ott restaurált feudális kasztrendszerrel. Erre a józan mérlege-

lésre azonban maguk a romániai viszonyok nem adtak lehetőséget. Annyira felháborítóan, minden ígéretet és aláírt kisebbségvédelmi szerződést megcsúfolóan voltak kezdettől fogva, a harmincas évektől mindegyre halálosabb veszedelmet előrejelző módon magyarüldözők. Az sem változtat a tényeken semmit, hogy míg Magyarország őszintén és nyíltan hivatalos rangra emelte a területi revízióra irányuló törekvéseit, a román kormányok a magyarüldözést sose kormánynyilatkozatokkal, hanem az ultranacionalista és vasgárdista különítmények és pártok ténykedéseivel valószínűsítették meg. A mindenkorai kormányokban mindig akadt a szereposztás szerint egy-egy politikus, akinek a tárcája hatáskörébe utalták a nemzetiségi jogok, a kisebbségek ügyének „rendezését”. Ígéreteken sose volt hiány, de a helyzet a húszas évek elejétől a harmincas évek végéig egyre romlott. Kétszínű játék folyt, ami csak fölhergelte még a különben belenyugvóbb, beletörődőbb nemzetiségi rétegeket is. Az általános etnikai elnyomóródon túl, súlyos egyéni tragédiákkal is járt ez a román asszimilációs vagy retorziós politika: nem tudnám pár oldalon felsorolni hirtelenjében azoknak az általam is ismert kishivatalnokoknak, kisembereknek a névsorát, akik üldöztetésük, állásvesztésük, nyelvvizsgára hajszolásuk miatt lettek öngyilkosok, beleértve saját édesapámat is, aki kétszer is öngyilkosságra szánta el magát. Nem rajta múlt, hogy egyik kísérlet se végződött tragédiával. Először egy jóérezésű román rendőr húzta ki a Körös-

ből, amibe belevetette magát. Másodszor anyánk maradék hozományából egy bukaresti „jószerű, segítőkész” ügyvéd zsebébe vándorló tízezer lej adta vissza az életét. Dr. Ioan Udrea úr elintézte, hogy elbocsátott apánkat hadirokkantsága és más, általa kiesztelt „érdemei” miatt kordedvezmény nyel, 47 évesen, kényszernyugdíjazzák. Nagy üzlet volt azidőt egyes bukaresti ügyvédek számára, hogy korrupt összeköttetések és a kapott összegeknek egyes miniszterekkel való megosztása révén, egyedi esetekben, meg tudták változtatni az ügyfelek számára előnytelen minisztériumi döntéseket. (...)

Apa följegyzései szerint dr. Popovici Nicolae prefektus rendeletére a háztulajdonosokat kötelezték a szobák számának és a bennük lakóknak a bejelentésére. Azt is oda kellett írni, hogy az illető mikor telepedett le Nagyváradon. Ennek a lakbértörvény érvényesítésén túl az volt a célja, hogy megálapítsák, ki, milyen illetőségű, és ha nem „idevalósi”, intézkedni lehessen sürgős kiutasítása felől. Szüleimnek is igazolniuk kellett, hogy noha nem váradiak, olyan területről származnak, amelyik szintén Nagy-Romániához került: az Érmellékről. Ez nem járt izgalom nélkül. Közben Moşoiu tábornok „a román állam biztonsága ellen folytatott üzemek” miatt három hónapra betiltotta a *Nagyvárad* megjelenését. Ez csak növelte később az előfizetők és az olvasók számát. Az év végén, amikor a lap munkatársa, Peredy György megírta, hogy a románok leszedik a Vármegyeháza nagytermében Feszty Árpád *Zsolt eljegyzése* című képét, újabb egy hónapra betiltották az újságot. Újabb előfizetők!... Abban az időben (is) mindent meg lehetett írni, ami nem igaz, csak azt nem, ami tény. Elkezdődött a volt osztrák–magyar tisztek összeírása Nagyváradon, hogy egy kicsit ők is idegeskedjenek. A magyar nyelvű újságok – az egyre gyarapodó fehér feltjaik mellett – állandóan román nyelvű (*Anunţ, Publicaţiune, Ordin*, vagyis: *Értesítés, Közlemény, Rendelet* címmel) hivatalos közlemények közzétételére voltak kötelezve, és minden megjelent példány fejlécén ott díszelgett a „Cenzurat” jelzés. A vendéglátás, az üzleti élet pangott. Apa följegyzzi, hogy a Félixfürdőben koszos éttermi terítékek, félvilági nők, piszkos kabinok és lézengő, kifürkészhetetlen foglalkozású, kétes alakok fogadták a fürdő vendégeit. Minden azonnal elbalkániasodott. Egyre gyakoribb volt a vita a román pincér és a magyar vendég, avagy a magyar pincér és a

román vendég között, hogy milyen nyelven kell beszélni Nagy-Romániában. Ezek a viták némelykor pofokodássá fajultak – persze, eléggé egyoldalúan, mert próbált volna egy magyar ez okból megütni egy románt!... A cenzúra erőszakoskodásaival szemben elhangzottak azért román részről is elítélő szavak. Kocsán János, a *Nagyvárad* művelt cikkírója Aurel Lazárt idézte: „A leírt, kimondott eszmék, gondolatok soha nem okoztak annyi bajt, mint amennyit az elfojtott eszmék, szenvedélyek.” A román értelmiség toleránsabb része pedig amiatt bírálta az erdélyi magyarságot, hogy... túl passzív. A magyar újságírók próbálták bizonygatni, hogy a szigorú cenzúra és a közéletbe való tömeges bekapcsolódás nem fér össze, kizárja egymást. Arról nem is szólva, hogy az új román választójog egész Váradon csupán 2700 főt részesített a választás jogában! A Fő utcát (a Rákóczi utat) már elkeresztelték *Bulevardul Regele Ferdinandra*. A Szigligeti Színház is új nevet kapott: *Teatrul Regina Maria* (Mária Királyné Színház) lett belőle. Kellő számú román közönség hiányában akkor még csak magyar társulat szerveződött, és időnként román stagione-társulat látogatta a várost.

Váratlanul kitört vérhas-járvány borzolta a váradi kedélyeket, utcánként egy-két beteget ismertek el a hatóságok. A város piszkos volt, főleg a külvárosi utcák, amerre szüleim is laktak, tele szeméttel. Csatornázás sem volt, a járdák mellett úgynevezett „folyók” vitték el vagy hagyták ott a

szennyves vizet és a beléjük dobált hulladékot. Vérhason kívül többnyire súlyos lefolyású skarlát, tífusz, himlő, kanyaró is terjedt, ritkított bennünket, főleg külvárosi gyerekeket. A szomszédságunkban is több velem egykorú játszótársam vált a járványok áldozatává. Mi sem úsztuk meg a bátyámmal, de legalább életben maradtunk. Az úrszékes kocsik tartalmukat végigcsöpögtetve kocogtak keresztül a külvároson, maguk is terjesztve a bűzt meg a fertőzést. Egy Dancse nevű vállalkozó lyukas, túlcordultig töltött tartályokkal hordta el a kerti budik összegyűjtött tartalmát. A piacokon sok volt a rossz, éretlen, fertőzött gyümölcs. Nem az általános béke és boldogság éve volt tehát ez, még a bevonnult és „honfoglalással” elfoglalt románok számára sem.

1920 őszén elterjedt Váradon az álhír, miszerint Nagyszalonat Magyarországhoz csatolják, ezért kiüríti a román kormány. Más területek visszaadásáról is lábra keltek ellenőrizhetetlen ábrándhírek. A józan újságírók nem győzték

cáfolni ezeket, de hiába, mert hevesebb érzelmű magyar olvasók – ismeretlenek, névtelenül – megfenyegették őket és lapjaikat, hogy „elintézik” őket, mert közvetett módon „a románok érdekeit védelmezik”. Holott csupán a fölösleges bizakodást próbálták leszerelni, mert már akadtak, akik az álhír hatására elkótyavetyélték váradí javaikat, és Szalontára tódultak, hogy ott lehessenek, mire Horthy darutollas katonái átveszik a várost...

(Folytatjuk)

*A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR*

A szabadulás után sem könnyű

A nagyváradi Euro Foto Art Galériában december végén nyitottak meg egy tárlatot, melyen börtönökben – köztük a nagyváradiiban – készült képeket állítottak ki. A délelőtti megnyitón sokan ültek a székeken, civil ruhában, így belelelt néhány percbe, míg e sorok írója rádöbrent: rabok között foglal helyet, akiket elhoztak az eseményre. A megnyitón beszélt Marius Paul Hliban igazgató, a börtön főparancsnoka és Dan Lele lelkipásztor is, a háttérben pedig ott volt Gabriel Țica főparancsnok, a fegyház nevelési és pszichoszociális részlegének aligazgatója, később őt kérdeztük egyebek mellett a váradí börtönről, az elítéltek társadalomba való visszailleszkedésének módjáról és nehézségeiről.

A Nagyváradi Fegyház a Büntetés-végrehajtási Intézetek Országos Igazgatóságának (Administrația Națională a Penitenciarelor) alárendelt intézmény, közintézményként a védelmi, közrendi és nemzetbiztonsági intézmények között tartják nyilván, tudtuk meg Țica főparancsnoktól. Mint mondta, a nagyváradi fegyház története 1868-ban kezdődött, akkor kezdték építeni a jelenlegi helyén. (A korábbi évszázadokban többnyire a várban tartottak fogva elítélteket.) Az évek során a börtön bővült, fejlődött. Jelenleg körülbelül 450-en laknak bent, ki előzetes letartóztatásban, ki elítélként tölti itt büntetését maximális biztonságú, zárt vagy nyílt büntetés-végrehajtási fokozatban. A rabok többsége Bihar vagy Szilágy megyei, legtöbbszörük vagyon vagy személy ellen elkövetett bűncselekmény miatt ítélték el.

Felkészíteni a visszailleszkedésre

A fegyháznak a felügyelet mellett a társadalmi visszailleszkedést segítő kulcsszerepe is van, szögezte le az aligazgató, s megtudhattuk tőle, hogy a társadalmi reintegrációt segítő tevékenységek elsősorban azért fontosak, mert olyan elfog-

altságokat teremtenek az elítélteknek, melyek megelőzhetik újabb bűncselekmény elkövetését. A társadalmi reszocializációt segítő munkájuk során olyan tevékenységekbe vonják be az elítélteket, melyekkel segítenek megelőzni újabb bűncselekmények elkövetését. Figyelemmel kísérik azt is, hogy az elítéltekben megfelelő szemlélet alakuljon ki a jogrendről, a társadalmi együttélésről és a munkáról is, hogy ezzel is megkönnyítsék majdani visszailleszkedésüket.

A nagyváradi fegyházban három területen nyújtanak támogatást a majdani visszailleszkedésben, ezek az oktatás-nevelés, a pszichológiai és a szociális támogatás. Ezek alkalmazásakor figyelembe veszik az egyéni jellegzetességeket, szükségleteket, de a kockázatokat is, melyeket a bűnözői viselkedés jelenthet – tudtuk meg Gabriel Țica parancsnoktól. „Az oktatási programok részeként a tanulás mellett a képességek fejlesztésére, alkotó tevékenységekre és a szabadidő eltöltésére is figyelünk, hogy ezek során egy szociális, autonóm és felelősségteljes viselkedés kialakítását segítsük. Ezen belül tanfolyamokról, szakmai képzésekről, nevelő hatású, kulturális, vallási, sport- és szabadidős tevékenységekről és könyvtárhaználatról beszélünk – sorolta. –